

інформація.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що за вдалого поєднання фінансових і людських ресурсів, наукових знань та ухвалення ефективних управлінських рішень, державні цільові програми могли б стати дієвим інструментом у процесі регулювання економіки країни та подолання її кризового стану.

Інформаційні джерела:

1. Про державні цільові програми: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25. ст.352.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>

2. Гетьман Є. М. Особливості класифікації державних цільових програм в Україні. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 15. С. 182-186.

3. Квак М. В. Державні цільові програми – основа реалізації політики сталого розвитку в Україні. Економічний аналіз: зб. наук.праць. 2017. Том 27. № 1. С. 43-48.

4. Трайглі В. Вдосконалення методологічного та нормативно-правового забезпечення державних цільових програм в контексті зарубіжного досвіду. Світ фінансів. 2014. Вип. 2. С. 33-37.

5. Крутова, А. С., Тарасова, Т. О., Кащена, Н. Б. Проекти державно-приватного партнерства: реалізація та аналіз ефективності. *Економічний простір*, 2019. №141. С. 158-171. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/18>

УДК [332.122:338.41.1]:336.32.12

В.В. Липчук, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НААНУ (*ЛНУВМтаБ, Львів*)

Н.В. Липчук, канд. екон. наук, доц. (*ЛНУВМтаБ, Львів*)

ЗРІВНОВАЖЕНИЙ РОЗВИТОК ГІРСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Сільські території в Україні дуже різноманітні, а проблематика їх розвитку – досить обширна і дискусійна. Вона охоплює не лише економічні аспекти, а також передусім соціальні і політичні. Багатий європейський досвід вказує на потребу прискореного процесу розв'язання даної проблеми, направленою на подолання відставання України від розвинутих країн в цій сфері. Передумовою соціально-економічного розвитку всієї Європи є засада комплексності і рівноваги між містом і селом, міськими землями і сільськими територіями. Щораз більшого значення набуває зрівноважений розвиток, основною

суттю якого є відповідність форм і інтенсивності господарювання умовам навколишнього середовища. Надконцентрація виробництва в аграрній сфері посилила надінтенсивність виробництва, надексплуатацію використання земель та природного середовища.

Проблема зрівноваженого розвитку стосується різних рівнів господарювання: глобального, національного, регіонального, місцевого. Особливо значимою вона є і для гірських регіонів. Гірські території України характеризуються специфічними природними, економічними та культурними умовами. Серед особливостей навколишнього природного середовища, які значною мірою визначають можливість існування та господарювання людини в горах, ключовими є: зміни в елементах навколишнього середовища разом з висотою; рельєф, включаючи схил і експозицію схилу; зниження температури з абсолютною висотою та зміна кількості опадів (їхньої кількості, якості та типів), рослинний покривом, що є результатом пристосування рослинності до конкретних кліматичних і ґрунтових умов; ґрунти, що є результатом багатьох факторів, включаючи геологічну будову (субстрат); кліматичні умови. Важливість трьох взаємопов'язаних елементів, якими є ґрунти, клімат і рельєф є загально визнаними. Саме ці особливості протягом століть впливали і впливають на можливості розвитку основної діяльності горян, якою є сільське господарство. Вплив несприятливих природних умов на розвиток сільського господарства додатково посилюється демографічними, соціальними та історичними факторами.

Можливості та перешкоди для розвитку підприємництва в гірських і передгірних районах розвитку сільського господарства гальмується багатьма факторами. Особливо високий рівень безробіття, традиційна монофункціональність, погана просторова структура господарств, велика частка маргінальних земель у загальній площі сільськогосподарських угідь, нерозвиненість інфраструктури – це лише деякі з проблем сільської місцевості. Наслідком цього стали відмова від обробітку сільськогосподарських угідь, зміни структури землекористування, еміграція сільського населення в міста та за кордон. Умови господарювання в горах призводять як до обмежень, так і до можливостей для розвитку цих територій. Природні умови пов'язані з підвищенням витрат на ведення господарства, головним чином сільського господарства, а також таких сфер, як будівництво і зв'язок. Вони також пов'язані з особливостями, що становлять туристичні переваги, які дозволяють через розвиток туризму компенсувати хоча б частину обмежених можливостей отримання доходу місцевим населенням.

Протягом століть сільське господарство було основною господарською діяльністю мешканців сільських районів. Зменшення значення сільського господарства як джерела доходу та посилення процесу дезаграризації сільської місцевості особливо помітні в гірських районах. У гірських районах спостерігається велика фрагментація сільськогосподарських угідь з відносно невеликою площею господарств, що характеризується низькою придатністю для сільськогосподарського виробництва, пов'язаною з наявними тут фізико-географічними умовами. Господарства, розташовані в гірській місцевості, як правило, не в змозі виробляти конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію, в тому числі і за ціною, з огляду на результати роботи великих рівнинних господарств. Тим не менш, перспективи збереження сільського господарства на цих територіях пов'язані із заповненням певних ринкових ніш, пов'язаних зі спеціалізацією. Перш за все сільськогосподарські виробники з гірських районів можуть шукати можливості у диверсифікації саме сільськогосподарської діяльності у виробництві органічної продукції, вирощування лікарських та нішових культур

В сільському господарстві в цілому, і в горах зокрема, засадам зрівноваженого сільського господарства найкраще відповідають селянські господарства (особисті селянські та фермерські, переважно сімейного типу господарства). Саме вони традиційно були достатньо розвинутими в гірських регіонах і на сьогодні практично залишаються основними господарюючими суб'єктами в сільському господарстві. На користь таких господарств свідчать передусім суспільні і природні (екологічні) передумови. Краще, ніж будь-який інший устрій, селянський устрій поєднує малі обсяги виробництва з природною різноманітністю, сучасні технології з екологічною рівновагою, якістю середовища, обсяги виробництва з високою якістю вироблених продуктів, пристосованих до вподобань окремих груп споживачів. Такий тип господарювання має глибокі історичні корені та традиції. Саме селянські господарства найкраще поєднують природно-екологічну рівновагу із суспільною зайнятістю. Саме вони вирощують продукти, безпечні для здоров'я, сприяють збереженню екосистем, використовують засоби виробництва, які не можуть бути використані в умовах індустріальної моделі, а водночас забезпечують працю й доходами значну частину сільських жителів. Це, однак, не повною мірою стосується фермерських господарств.

Треба усвідомити, що виробництво харчових продуктів у майбутньому не може базуватися на максимізації ефекту. Узгодження економічних цілей сільськогосподарських виробників, соціальних

очікувань та екологічних потреб є складним завданням, з яким сільське господарство має зіткнутися у найближчі роки. Треба визнати, що охорона навколишнього середовища та біорізноманіття настільки ж важливі як підвищення ефективності та прибутковості підприємств.

Модель сільськогосподарського виробництва в гірській місцевості Карпат має бути результатом рівноцінності природної, економічної та соціальної сфер. Зі збільшенням земельного наділу ріллі повинні зменшуватися, а частка природних лук – збільшуватися. Співвідношення між сільськогосподарською та несільськогосподарською діяльністю має бути обернено пропорційним залежно від висоти господарювання.

Підтримка гірського сільського господарства має відбуватися у формі вдосконалення регіональної політики в горах, зокрема шляхом розробки спеціальних програм, що забезпечують збалансований регіональний розвиток. Необхідно розширити діяльність органів місцевого самоврядування для успішного позиціонування регіону, в тому числі залучення інвесторів та розвиток традиційних і нетрадиційних секторів гірської економіки.

Враховуючи специфіку гірських територій, його природні ресурси особлива увага повинна бути приділена раціональному використанню і охороні земель. Саме тому програма зрівноваженого розвитку передусім повинна охоплювати:

- оптимальне співвідношення між природоохоронною, виробничою і рекреаційними галузями в частині забезпечення їх земельними ресурсами, частково через обмеження значної розораності землі та збільшення лісових насаджень;

- потреби регіону в земельних ресурсах для використання їх у природоохоронних, рекреаційних, оздоровчих та індивідуальних цілях.

Розвиток сільського господарства як традиційної форми господарства в горах у поєднанні з іншими проявами людської діяльності в соціальній, економічній та культурній сферах (наприклад, лісове господарство, туризм) має, серед іншого, зберегти ландшафтні цінності, виражені в турботі про біорізноманіття та культурний ландшафт, заснований як на цінностях природного середовища. Дії мають бути спрямовані, зокрема, на запобігання еміграції із села та обезлюднення сільської місцевості та збереження культурної самобутності жителів гір

Важливою умовою збалансованого господарювання в гірському регіоні є вміння перетворювати природні гірські перешкоди в переваги. Насамперед, мова йде про багату культурну спадщину,

пейзажі, виробництво високоякісних екологічно чистих продуктів. Треба виходити з того, що збереження сільськогосподарських земель і культурних ландшафтів в гірських районах важливіше, ніж виробництво продукції. Отже, система управління в гірському регіоні повинна бути спрямована на активізацію економіки, заснованої на природних місцевих ресурсах [1, с. 61-62].

Значимою є кожна зі сфер зрівноваженого розвитку. Проте останнім часом в зарубіжній літературі особлива увага вчених приділяється соціальній сфері, що проявляється в соціальній справедливості, стані здоров'я, добробуту, умовах та середовищі проживання, тощо. Для України ця сфера набула особливої значимості з потребою прихистку та тимчасово переміщених осіб в більш безпечні території. Разом з тим виділення соціальних цілей виглядає не достатньо виправданим, особливо якщо припустити, що їх повна реалізація не можлива без урахування економічних і природних цілей, оскільки вони є найбільш визначальними для середовища проживання, а відповідно і якості життя.

Перспективність розвитку гірських регіонів, як свідчить світовий досвід, залежить не лише від розвитку сільського господарства, а й розвитку несільськогосподарської діяльності, підприємництва на селі. Потребує обґрунтованого підходу потреба зрівноваженого розвитку як сільського господарства, так і несільськогосподарської діяльності, тобто на засаді багатфункціональний розвиток гірських сіл.

Вище відмічене вказує на те, що ключовими напрямками в регіональній політиці мають бути: раціональне використання виробничих ресурсів і пристосування до цього видів підприємницької діяльності, пристосування структури земельної діяльності до природного потенціалу, охорону природного середовища та розсудливе господарювання на землі, створення умов для виробництва здорових і конкурентоспроможних продуктів харчування на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

Інформаційні джерела:

1.Липчук В. В., Липчук Н. В. Розвиток гірського сільського господарства. Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України, 2013, Вип. 6(104).- С. 46-62.